

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ	11
--	----

Στάμος Παπαστάμου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	15
-------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η μελέτη της κοινωνικής επιρροής ως θεωρία της γνώσης	19
---	----

Το κοινωνικό ως θεμελιώδης διαδικασία του ψυχολογικού	23
---	----

Το κοινωνικό ως αντικείμενο μελέτης	23
---	----

Από την αντικειμενική πραγματικότητα στην κοινωνική οικοδόμηση της πραγματικότητας	25
---	----

Το κοινωνικό ως εξηγητικός παράγοντας: όταν το ψυχολογικό γίνεται κοινωνιοψυχολογικό	28
---	----

Η κοινωνική επιρροή ως θεμελιώδης διαδικασία της γνώσης	33
--	----

Συμπεριφορισμός και κοινωνική μάθηση: η μίμηση ως επιρροή	35
--	----

Η επιρροή ως καθοριστικός παράγοντας της γνώσης στις ομάδες	38
--	----

Γνώση, επιρροή και σχέσεις επικοινωνίας	41
---	----

Η κοινωνική επιρροή ως θεμελιώδης διαδικασία της ανάπτυξης της γνώσης	47
--	----

Η γνωστική ανάπτυξη ως λειτουργία των διαδικασιών επιρροής	47
---	----

Ο κονστрукτιβισμός ως κοινωνική επιρροή	51
---	----

Νοητικές επιδόσεις υπό κοινωνικές επιρροές	56
--	----

Συμπέρασμα	62
------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Γνώση και έργα δεξιοτήτων	65
---------------------------------	----

Οι επιστημολογικές προκατασκευές των έργων	65
--	----

Οι επιστημολογικές προκατασκευές των έργων δεξιοτήτων	68
---	----

<i>Οι ψυχολογικές ιδιότητες των έργων δεξιοτήτων</i>	69
<i>Η κοινωνική κατασκευή των έργων δεξιοτήτων</i>	
<i>και των ιδιοτήτων τους</i>	71
Η καθημερινή επιστημολογία και τα κίνητρα αξιολόγησης	78
<i>Η θεωρία της καθημερινής επιστημολογίας</i>	79
<i>Ο εαυτός και τα εσωτερικά κίνητρα των έργων δεξιοτήτων</i>	82
Η διττή φύση των διακυβευμάτων	89
<i>Διττού χαρακτήρα θεωρίες επικεντρωμένες στα κίνητρα</i>	90
<i>Διττού χαρακτήρα θεωρίες επικεντρωμένες στη διαπροσωπική</i>	
<i>σχέση</i>	96
<i>Τα κοινά σημεία στις θεωρίες διττού χαρακτήρα</i>	105
Συμπέρασμα	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ικανότητα της πηγής επιρροής στα έργα δεξιοτήτων	109
Ικανότητα και σχετικές έννοιες	110
Ικανότητα και λειτουργία των μικρών ομάδων	113
<i>Ικανότητα και μορφές εξουσίας</i>	114
<i>Ικανότητα και καθεστώς</i>	119
Εμπειρογνωμοσύνη, ικανότητα και αξιοπιστία	123
Ικανότητα και πλειοψηφική και μειονοτική επιρροή	127
Συμπέρασμα	131

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Κοινωνική σύγκριση και απόδοση στα έργα δεξιοτήτων	133
Με ποιον συγκρινόμαστε;	133
<i>Η ομοιότητα</i>	134
<i>Η αξία της ανομοιότητας</i>	136
<i>Η κοινωνική σύγκριση μέσω της θεωρίας της κοινωνικής</i>	
<i>απόδοσης</i>	139
Η κοινωνική σύγκριση: η φύση της αβεβαιότητας	
<i>και τα κίνητρα</i>	143
<i>Η φύση της αβεβαιότητας: από τα έργα γνώμης στα έργα</i>	
<i>δεξιοτήτων</i>	144
<i>Τα κίνητρα της κοινωνικής σύγκρισης</i>	146
Η πλάγια κοινωνική σύγκριση	151
<i>Η μη πληροφοριακή αξία της πλάγιας σύγκρισης</i>	151
<i>Το μοντέλο «πλησίον»</i>	154
<i>Απόδοση και αυτοεκτίμηση στην πλάγια σύγκριση</i>	158
Η αναγκαστική κοινωνική σύγκριση	162

<i>Ενεργή και παθητική κοινωνική σύγκριση</i>	162
<i>Συνέπειες των υποχρεωτικών συγκρίσεων</i>	163
Συμπέρασμα	170

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η επιρροή: σύγκρουση και ρύθμιση της σύγκρουσης	171
Η έννοια της σύγκρουσης	171
Κίνητρα και ρυθμίσεις της σύγκρουσης	177
<i>Επιστημολογικό και ταυτοτικό διακύβευμα</i>	180
Επιστημολογική ρύθμιση	184
Σχεσιολογική ρύθμιση	188
Συμπέρασμα	192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Δυναμικές επιρροής στα έργα δεξιοτήτων	193
Επεξηγητικές διαστάσεις και επίπεδα επιρροής	193
Ικανή πηγή και μη ικανός στόχος: πληροφοριακός εξαναγκασμός και πληροφοριακή εξάρτηση	200
<i>Ο πληροφοριακός εξαναγκασμός</i>	200
<i>Η πληροφοριακή εξάρτηση</i>	204
Μη ικανή πηγή και ικανός στόχος: απουσία σύγκρουσης και πρόκληση	210
<i>Η απουσία σύγκρουσης</i>	210
<i>Η πρόκληση</i>	211
Ικανή πηγή και ικανός στόχος: σύγκρουση ικανοτήτων και πληροφοριακή αλληλεξάρτηση	215
<i>Η σύγκρουση ικανοτήτων</i>	216
<i>Η πληροφοριακή αλληλεξάρτηση</i>	227
Μη ικανός στόχος και μη ικανή πηγή: σύγκρουση ανικανοτήτων και φόβος μη ικανότητας	229
<i>Η σύγκρουση ανικανοτήτων</i>	229
<i>Ο φόβος μη ικανότητας</i>	234
Συμπέρασμα	235

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	237
---------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ο τόμος αυτός αποτελεί το πρώτο μέρος του συγγράμματος των Quiamzade, Mugny και Butera πάνω στην *Κοινωνική Ψυχολογία της Γνώσης* και σκιαγραφεί το θεωρητικό μοντέλο μιας συλλογικής ερευνητικής δουλειάς που κράτησε πάνω από 40 χρόνια: συγκεκριμένα, από τις αρχές της δεκαετίας του '70, όταν ο Gabriel Mugny ξεκίνησε στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης να εκπονήσει τη διδακτορική του διατριβή πάνω στη μειονοτική επιρροή, και λίγο αργότερα, όταν μαζί με την Anne-Nelly Perret-Clermont και κυρίως τον Willem Doise –ο οποίος κατείχε τότε την έδρα Κοινωνικής Ψυχολογίας στο ίδιο πανεπιστήμιο– επιχειρούσαν να αναστοχαστούν την ανάπτυξη της νοημοσύνης όχι όπως αυτή είχε αποτελέσει μέχρι τότε αντικείμενο μελέτης από την πρωτοποριακή ερευνητική ομάδα του Jean Piaget, ιδρυτή και Διευθυντή της πασίγνωστης Σχολής Ψυχολογίας Γενεύης, αλλά από τη σκοπιά της κοινωνικής ψυχολογίας, ειδικότερα αυτής που άρχιζε να προβάλλει μέσα από τις έρευνες και τα γραπτά του Serge Moscovici σχετικά με την κοινωνική επιρροή.

Όπως θα αντιληφθεί σύντομα ο αναγνώστης, το θεωρητικό αυτό μοντέλο αποτελεί πραγματικό σταυροδρόμι διακριτών ερευνητικών πεδίων, αντίθετων επιστημολογικών προσανατολισμών, ανταγωνιστικών θεωρητικών αναφορών και διαφορετικών μεθοδολογικών πρακτικών. Ας μη φανταστεί ωστόσο πως αυτή η φαινομενική πολυσυλλεκτικότητα εννοιολογικών πόρων και διερευνητικών προσεγγίσεων προέκυψε τυχαία, ούτε ότι λειτούργησε ως παράγοντας άμβλυνσης της συνεκτικότητας του εν λόγω πονήματος.

Με κίνδυνο να κατηγορηθούμε ότι υποπίπτουμε στο ευτελές ατόπημα του προσωποκεντρισμού, οφείλουμε να υπογραμμί-

σουμε εδώ πως πίσω από τους δύο πόλους επιστημολογικής, θεωρητικής, ακόμη και μεθοδολογικής υφής που προσδιορίζουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε το πολύχρονο ερευνητικό εγχείρημα, συνοπτικό επιστέγασμα του οποίου είναι το παρόν σύγγραμμα, πίσω δηλαδή από τη *γενετική ψυχολογία* που μελετάει την ανάπτυξη της νοημοσύνης και πίσω από το *γενετικό ή αλληλεπιδραστικό* μοντέλο που μελετάει τη μειονοτική επιρροή βρίσκονται, αντίστοιχα, δύο εμβληματικές φυσιογνωμίες στον χωροχρόνο της Ψυχολογίας του 20ού αιώνα: ο Jean Piaget και ο Serge Moscovici. Ο μεν πρώτος έθεσε τις βάσεις, ήδη από το πρώτο τέταρτο του περασμένου αιώνα, μιας νέας θεώρησης της ανάπτυξης της νοημοσύνης, θέτοντας το σύστοιχο επιστημολογικό ερώτημα του εγγενούς και επίκτητου χαρακτήρα αυτής της τελευταίας, ορίζοντάς την ως το αποτέλεσμα της *προσαρμογής* του ατόμου στο περιβάλλον του μέσω της διαλεκτικής σχέσης που εγκαθιδρύεται ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους και ως την ταυτόχρονη ανάπτυξη δύο συμπληρωματικών γνωστικών διαδικασιών (της *αφομοίωσης* και της *διαμονής* ή *στέγασης*, όπου η πρώτη υποδηλώνει την επεξεργασία και εσωτερίκευση των πληροφοριών που αντλεί το άτομο από το περιβάλλον, ενώ η δεύτερη την τροποποίηση των γνωστικών στοιχείων που έχει το άτομο στη διάθεσή του ώστε να ταιριάζουν στη νέα πραγματικότητα που αντιμετωπίζει). Όσο για τον δεύτερο, έθεσε υπό αμφισβήτηση την κλασική θεώρηση της κοινωνικής επιρροής σύμφωνα με την οποία η μονοσήμαντη σχέση που συνδέει την πηγή με τον στόχο επιρροής λειτουργεί νομοτελειακά υπέρ της πρώτης, αφού παραπέμπει στις διάφορες μορφές εξουσίας που τη χαρακτηρίζουν μέσω του κύρους, της αυθεντίας, της κοινωνικής δύναμης, των δεξιοτήτων ή απλώς της ικανότητάς της να επιβάλλει την άποψή της στον δεύτερο ο οποίος, *de facto* παθητικός δέκτης του μηνύματος επιρροής, διατελεί σε καθεστώς ομηρίας μέσω της σχέσης ψυχολογικής και κοινωνικής εξάρτησης που τον συνδέει με την πηγή, χάνοντας εν κατακλείδι τμήμα ή το σύνολο της αυτονομίας του. Το γεγονός αυτό εξηγεί τους βαθύτερους λόγους της αμφισημίας που διακρίνει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για την κοινωνική επιρροή, δεδομένου ότι πριμοδοτείται ο λειτουργικός και ως

εκ τούτου εποικοδομητικός χαρακτήρας της κοινωνικής συμμόρφωσης, αλλά στιγματίζεται η ανελεύθερη, παθητική και υποταγμένη στάση του συμμορφούμενου κοινωνικού υποκειμένου.

Στην εναλλακτική οπτική που προτείνει ο Moscovici για τα φαινόμενα επιρροής, η σχέση πηγής και στόχου επιρροής χάνει τον μονοσήμαντο χαρακτήρα της καθώς και την άμεση αναφορά της σε πολυποίκιλες μορφές εξουσίας, καθιστώντας επιφκτική σε αντιστάθμισμα την ισοκατανομή –μεταξύ των δύο πόλων της διαδικασίας– της ενεργού συμμετοχής τους στην αλληλεπίδραση, και κατά συνέπεια αίρει το ταυτόσημο της επιρροής με τη συμμόρφωση και την υποταγή: ο στόχος παύει να είναι απλώς παθητικός εντολοδόχος της πηγής, αυτενεργεί, επεξεργάζεται νόρμες και πληροφορίες και δύναται με τη σειρά του να γίνει φορέας εναλλακτικών απαντήσεων στο όποιο διακύβευμα εγείρει η διαδικασία κοινωνικής επιρροής.

Ως γνωστόν, η πλήρης αυτή αντιστροφή στην ανάγνωση των εν λόγω φαινομένων κατέδειξε την επιστημολογική πραγματικότητα της ιστορικότητας της μειονοτικής επιρροής και της μέσω αυτής διάδοση της καινοτομίας και την επίτευξη της κοινωνικής αλλαγής. Αυτό που εξακολουθεί σε έναν βαθμό να είναι λιγότερο προφανές είναι πως το μοντέλο αυτό κατέστησε δυνατή την πλήρη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των ερευνητών από την πηγή στον δέκτη του μηνύματος επιρροής και την άμεση σχεδόν ακύρωση της στερεοτυπικής αβουλίας και παθητικότητάς του όχι μόνο μέσω της ικανότητάς του να ασκήσει με τη σειρά του επιρροή, αλλά επίσης –και κυρίως– μέσω της ελεύθερης βούλησής του να επηρεαστεί.

Επηρεάζομαι παύει πλέον να σημαίνει αναγκαστικά χάνω την αυτονομία μου, υποτάσσομαι, εγκαταλείπω τις παλιές μου ιδέες, ξεχνάω αυτά που ήξερα ή καμώνομαι πως το κάνω!

Η κοινωνική επιρροή, ιδωμένη από τη σκοπιά του δέκτη του μηνύματος, μπορεί δηλαδή να αποκτήσει μια θετική κοινωνική λειτουργία πέρα από αυτήν που είχε μέχρι πρότινος με όρους συμμόρφωσης, υποταγής και άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Μπορεί να αποκτήσει έναν (θετικό) κοινωνικό ρόλο μετάδοσης των γνώσεων και συσχετισμού των παλαιότερων με τις νεότερες θεσπισμένες γνώσεις, υπό την έννοια όσο και προϋπόθεση ότι

το κοινωνικό υποκείμενο δύναται μέσω της διαδικασίας κοινωνικής επιρροής να οδηγηθεί στην ενεργό αναδόμηση των γνώσεών του.

Είναι, νομίζω, σαφές πώς και γιατί το μοντέλο μειονοτικής επιρροής του Moscovici αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα σε μια τέτοια φαινομενικά «αιρετική» προσέγγιση της ψυχολογίας της γνώσης. Δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε την κομβική θέση της έννοιας της *σύγκρουσης* στο εν λόγω μοντέλο, τη δυναμική την οποία εισάγει στο επίπεδο των στρατηγικών κοινωνικής επιρροής και, ακόμη περισσότερο, τις ανατροπές που προκαλεί στο επίπεδο των κοινωνικών αναπαραστάσεών τους...

Υπό την έννοια αυτή, αντιλαμβανόμαστε επίσης τους λόγους της χωροταξικής συμπτωματολογίας εκπόνησης του συγκεκριμένου ερευνητικού εγχειρήματος· γιατί δηλαδή στη Σχολή Ψυχολογίας της Γενεύης, όπου πρυτάνευε η οικοδομιστική θεώρηση της γνώσης έτσι όπως αυτή προέβαλλε από το έργο του Jean Piaget και των συνεργατών του, μια ομάδα ερευνητών ευαισθητοποιημένων στη στρουκτουραλιστική θεώρηση της κοινωνικής ψυχολογίας του Serge Moscovici, αλλά και στη γνωσιακή όσο και κοινωνιακή προσέγγισή της από τον Willem Doise, επιχείρησαν να μελετήσουν τους δεσμούς μεταξύ γνώσης και επιρροής και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες η επιρροή συμβάλλει στην ανάπτυξη των γνώσεων.

Αποτέλεσμα αυτού του εγχειρήματος είναι το παρόν σύγγραμμα. Στον πρώτο τόμο σκιαγραφούνται οι βασικές αρχές μιας *θεωρίας της κοινωνικής επιρροής ως διαδικασίας απόκτησης, διάρθρωσης και μετασχηματισμού της γνώσης*. Στον δεύτερο παρουσιάζεται μια εντυπωσιακή σειρά πειραμάτων που ελέγχουν την εγκυρότητά της. Θεωρώ πως το κατορθώνουν. Ας μην προτρέχουμε όμως...

Στάμος Παπαστάμου
Παλαιοκερασιά,
Φεβρουάριος 2015